

ДУШАН ИЛИЋ*
Институт за европске студије
Београд

УДК 323(497.1):330.34
Прегледни рад
Примљен: 01.09.2018
Одобен: 02.10.2018
Страна: 521-531

ПРИЛОГ РАСПРАВИ О ПОСТОЈАЊУ СОЦИЈАЛНО-ЕКОНОМСКОГ ПАРЛАМЕНТА У ДРУГОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ**

Сажетак: Рад првенствено има задатак да покуша да одговори на питање да ли је социјалистичка Југославија у периоду од 1953-1974. године била једна од ретких земаља које су имале социјално-економско народно представништво. У раду ће бити нешто речи и о кратком историјату идеје социјално-економског бикамерализма код нас, која је претходила њеном отеловљењу у уставни и парламентарни живот у једном периоду постојања друге Југославије. Наравно, да се ни ова појава не може потпуно одвојити од тадашње званичне идеолошке парадигме, али ће циљ овог рада бити да овај уставно-правни и политички феномен посматрамо из једног ширег контекста. То би требало да нам омогући да га сагледамо ван идеолошких оквира и евентуално изнедри нека нова решења која би могла побољшати структуру, а самим тим и функционирање модерног српског парламента.

Кључне речи: Парламент, социјално-економски бикамерализам, већа у СФРЈ, нестраначка скупштина

Увод

Дводомност или бикамерализам јесте појава која у теорији има шире и уже значење. У ширем смислу подразумева дводомни парламент, а у ужем дводомни систем. (Петров, 2010: 53) Сложена структура народног представништва јавља се у оним друштвима која би се могла окарактерисати као хетерогена у одређеном смислу. У етничком, конфесионалном, историјско-цивилизацијском, гео-економском, па чак и у идеолошком. Иако је тешко данас у свету пронаћи пример хомогене државе, јасно је да се по горе наведеним критеријумима поједине земље могу сврстати и у ту категорију.

* dusan.ilic@ies.rs

** Чланак је део пројекта 179014 које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Међутим, бикамерализам као појава није се појављивао у различитим земљама у истим околностима. То је довело до класификације више његових различитих појавних облика. Тако постоје политички, са своја два варијетета, старијим, аристократским и млађим, демократским, затим федерални и социјално-економски бикамерализам. (Марковић, 2011: 288-289) О феноменима политичког и федералног облика дводомности у литератури је више писано, па ћемо само навести њихово основно значење. Политички бикамерализам је врста бикамерализма који се јавља у друштвима где се сукобљавају две струје: стара, конзервативна и нова, реформска. Дводомост има за циљ да помири ове две струје, те као такав представља компромисно решење. (Петров, 2010: 60) Ово нарочито важи за старији облик политичке дводомности, аристократски бикамерализам који је карактеристичан за британску парламентарну традицију. За новији, демократски облик политичког бикамерализма, може се рећи да почива на идеји континуитета и стабилности. Можда је најрепрезентативнији пример за овај модел управо унитарна Француска. (Gray 1928: 139-141) Кад говоримо о федералном бикамерализму, мислимо пре свега на феномен који се јавља у сложеним државама и који тежи да представи равноправно све субјекте федерације. Најстарији, а уједно и најизразитији представник федерално-бикамералног концепта јесу САД, чији је устав донесен 1787. године, у ствари утемељио овакав модел дводомности. (The Constitution of United States of America, 1787) Овај облик дводомности био је доминантан у периоду друге и треће Југославије, с обзиром на то да је СФРЈ била федерација шест република, а њена наследница СРЈ двочлана федерација.

Коначно, о социјално-економској варијанти у литератури није много писано, а стиче се утисак да је овај вид бикамерализма умногоме скрајнут из научних и политичких дискусија. Он се јавља кад је први дом политичко представништво, док је други представништво разних социјалних, економских група и професија, као и других друштвених група. (Петров, 2010: 65) Идеја овог концепта заснива се на покушају да се у поље политичког одлучивања уведу и значајни социјално-економски фактори. Социјално-економско представништво има за циљ да реши проблем некомпетентности и преоптерећености политичког представништва, али што је још важније да буде веран израз сложене друштвене стварности. (Петров, 2010: 65-66) Прва функција би се можда могла остварити и у виду политичког бикамерализма, и то у његовом демократском облику. На пример, захтевањем већег образовног цензуса за улазак у други дом. Међутим, за другу функцију није до сада пронађено оптимално решење ни у једном другом облику дводомности.

Иначе, ова идеја вуче корене још из периода апсолутистичких монархија (15-18. век), где се јавља у виду тадашњих сталешких скупштина. Касније, ову идеју разрађују социјалисти-утописти Клод Сен-Симон, Фурије, Овен. На њихов рад се настављају поједини аутори (Диги), који као монокамералисти, ипак подржавају идеју о професионалном, а не партијско-идеолошком представљању у парламенту. Они су ову тезу бранили тиме да се друштво не може посматрати као скуп грађана као индивидуа. Ти грађани своју пуну вредност добијају остварујући се кроз одређене професије и самим тим је овакво представљање квалитетније. (Срњић 1958: 387-390)

Иако, на кратко замрла, ова идеја доживљава свој врхунац у међуратном периоду и то највише у тоталитарним системима у Мусолинијевој Италији, Салазаровом Португалу, Франковој Шпанији, па донекле и у Совјетском Савезу. Она је свој израз нашла и у екстремно левим, али и екстремно десним идеологијама, који су је злоупотребљавали највише у циљу институционалног разрачунавања са политичким и партијским плурализмом. (Илић, 2016: 9) Без обзира на компромитацију ове идеје од стране крвавих тоталитарних режима, она је парадоксално наставила у неку руку да живи и након Другог светског рата и то, управо у оним земљама које се декларишу као либерално-демократске. Наравно, не у облику економског парламентаризма, већ у облику разних социјално-економских савета, заснованих на начелу трипартизма, као месту за превазилажење друштвених сукоба, превасходно на релацији између државе, радника и капитала и успостављање социјалног дијалога. (Лубарда, 2015: 54) По неким ауторима, оваква тела уведена су и због комплексне економске ситуације и потребе њеног решавања у циљу препорода појединих земаља после рата, што је изискивало увођење савета кога чине људи квалификовани да управљају материјалним и другим ресурсима земље. (Seligson, 1954: 37)

Социјално-економски бикамерализам код нас

Када говоримо о српској и југословенској политичкој пракси, треба истаћи да она у последњих век и по није много одступала од европских образаца. Сама идеја социјално-економског бикамерализма, али и социјално-економског парламента (код појединих монокамералиста) латентно се појављивала већ у првим нацртима српских устава, и то у контексту заштите утицаја и положаја школоване мањине и бирократског слоја наспрам руралне прорадикалске већине у тадашњем српском друштву. Та заштита статуса овог слоја грађана огледала се у залагању за постојање другог дома, преко кога би они утицали на политичке прилике несразмерно процентуалном учешћу у укупном становништву.¹ Краткотрајно увођење Сената као другог дома у периоду након октроисаног Априлског устава из 1901. године, као и Септембарског устава из 1931. године, представљало је конституисање политичког облика дводомности. Оно је имало за циљ етаблирање другог дома као продужене руке владара у његовој борби са политичким противницима. (Илић, 2015: 43) Иако је до доласка КПЈ на власт, ова идеја све више теоријски развијана, што код нас, што у Европи, углавном су њени главни протагонисти били или врло неутрицајни или потпуно маргинални политички чиниоци.

Поменућемо да је социјално-бикамералне идеје прва код нас промовисала Српска народна сељачка слога, маргинална партија настала од компромитованих политичара из обреновићевског периода. (Митриновић, Брашић, 1937:

¹ У том смислу најочитији пример су нацрти устава које су израдили Радомир Милојковић 1869, Милан Пироћанац 1883. и Стојан Новаковић 1896. године. (Кулаузов, 2006: 45-52)

154) Ваља истаћи да је Вајмарски устав Немачке први конституисао овакво тело, тј. својеврстан „привредни парламент“. То је био Економски савет Немачке састављен од представника разних струка и професија, чији је најважнији задатак био решавање великих социјалних и економских проблема у које је поражена Немачка запала. (Frankel, 1922: 472-485) Међутим, како се из разлога велике политичке кризе, то тело није конституисало, наредне године формиран је Привремени народни економски савет, чије су функције ограничене на поља регулације бизниса, социјалне помоћи и финансија. Оно што га је суштински одвајало од уставом предвиђеног Економског савета јесте чињеница да је све време свог постојања и рада, ово тело имало само саветодавни карактер. (Fridrih, 2005: 389)

Инспирисани немачким примером, исте године у нацртима новог југословенског устава, Стојан Протић, затим представници Напредног и Југословенског клуба предлажу исте идеје. (Срњић 1958: 272-278) У међуратном периоду у нашој научној јавности и политичким круговима све више се јавља критика парламентарног система. Само ћемо споменути оне најизразитије критичаре: Арчибалда Рајса, владика Николаја Велимировића,² као и Димитрија Љотића. Последња двојица су исти критиковали са позиција схватања друштва као органске целине, а Љотић је чак код нас први предложио нацрт устава у коме се предвиђа формирање сталешког парламента, заснованог на социјалним и професионалним, а не идеолошко-политичким критеријумима. (Стефановић, 1984: 20-21)

Социјалистичка дводомност

Иако је бикамерална традиција код нас постојала краће време у два наврата између 1901-1903. и у периоду након доношења Септембарског устава 1931. године, она није оставила дубљег трага у политичкој свести нашег друштва између осталог и због саме улоге другог дома. Чини се да је у оба наврата он био само један инструмент потпоре круни, као и средство за „ухлебљивање“ већ исслужених политичара.

Међутим, када говоримо о периоду социјалистичке уставности, на почетку ваља запазити две ствари. Прво, бикамерализам као феномен јавља се у овој епохи као неодвојиви део федералистичког концепта, који је нова власт сматрала темељним принципом равноправности народа. Тим следом, бикамерализам је пратио федерализам, који је наводно требало да спречи мајоризацију неспрских народа и сузбије тзв. „великосрпску хегемонију“. (Срњић, 1958: 308-312) Друго, сама победа КПЈ у рату, као и успостављање тоталитарног једностраначког система, оставила је могућност поновног оживљавања институција које су постојале у сличним горе поменутих поретцима, између осталог и успостављање другог дома социјално-економског типа.

² Види више у: А.Рајс, Чујте Срби, чувајте се себе, Београд 2014; Н.Велимировић, Српски народ као Теодул, Београд 1996.

Први устав друге Југославије из 1946. године стао је на становиште да због обезбеђивања равноправности народа и њихових федералних јединица други дом мора бити федералног типа. Њиме је као други дом уведено Веће народа, чији је главни задатак био да обезбеди равноправност народа у већој мери него равноправност република.

Чини се да је у првој фази развоја социјалистичке уставности, етнички критеријум односио превагу над другим социјално-економским критеријумима. Тек кад је комунистичка власт закључила да је ликвидирала и последње остатке тзв. мајоризације народа, превагу у организацији другог дома могли су да однесу и други социјално-економски моменти. (Илић, 2016: 25) С тим у вези важно је истаћи да је Веће народа временом изгубило на значају и до 1953. године припојено је Савезном већу, као тадашњем доњем дому.

Међутим, режим се овим није одрекао другог дома, јер је уместо Већа народа увео као други дом, Веће произвођача. Наиме, новим Уставним законом о основама друштвеног и политичког уређења ФНРЈ из 1953. године, Веће произвођача уведено је чланом 25, ставом 2, као представништво произвођача запослених у производњи, транспорту и трговини сразмерно учешћу привредних области у укупном друштвеном производу. Потом, у чл. 28 ст. 1, наводи се да посланике за Веће произвођача бирају као представнике својих привредних организација, радници и службеници привредних предузећа, чланови земљорадничких задруга, као и занатлије и занатски радници. Да би затим, наредним чланом било предвиђено да посланике за ово веће бирају индустријски, пољопривредни и занатски произвођачи одвојено сваки у својој произвођачкој групи. Уставни закон наводи ко чини поменуте групе.

Индустријска група обухватала је раднике и службенике запослене у индустрији, рударству, шумарству, грађевинарству, транспорту, трговини, угоститељству и комуналној делатности. Пољопривредна група обухватала је земљораднике који су чланови земљорадничких задруга и раднике и службенике пољопривредних добара, док су занатску групу чинили трудбеници запослени у занатству. (Уставни закон о основама друштвеног и политичког уређења ФНРЈ, 1953: чл. 29)

С обзиром на целокупан правно-политички контекст тадашње организације Савезне скупштине, који је био утемељен на постојању већ поменутог горњег дома федералног типа, јавила се дилема да ли је новоустановљено Веће произвођача истог порекла или се ради о својеврсном бикамерализму социјално-економског типа. Из анализе поменутих одредби Уставног закона примећује се да је друго становиште исправније. С тим у вези је и питање да ли је ово веће класично политичко представништво или се ради о економском представништву.

Иако је оно ипак, само представничко тело економског типа, његов утицај на политичке прилике стога није сразмерно мањи. Наиме, овај дом расправља и решава питања везана за материјалну базу друштва. Како констатује Иванка Срњић: „Оно води политику кроз оне послове који се односе на расподелу друштвеног дохотка, буџет и одређивање других друштвених фондова.

Оно кроз решавање економских питања, која су кључна за решавање осталих питања, индиректно условљава политику коју ће Савезно веће водити из своје надлежности⁴. Из овога се види значај самог Већа произвођача, који итекако може утицати на политичке прилике у земљи. (Срњић, 1958: 404)

У пракси се ипак, као централни, јавио проблем састава Већа произвођача. Наиме, у упоредноправној пракси оваква тела имала су само саветодавни карактер. (Лубарда, 2015: 55) Међутим, у нашем случају циљ успостављања оваквог већа није био да држава има стручно тело које ће се бавити економским питањима и које ће имати консултативну функцију. Овде је циљ био да се створи други дом као репрезент читавог друштва, који би представљао бирачко тело само по другачијем критеријуму. У овоме се и огледа бикамерализам социјално-економског типа и тиме се тадашња Југославија јасно разликује од појединих западноевропских држава које су након рата формирале социјално-економске савете са другачијом функцијом.

С друге стране, из самог назива можемо видети да ово тело и није замишљено да у потпуности репрезентује бирачко тело. Заправо, у другом дому представљен је само део становништва које је тадашња власт сматрала произвођачима. То је отворило и питање појма произвођача. Полемика се водила о томе да ли је произвођач свако онај који производи било које добро, и материјално и духовно, или само онај који производи материјална добра. На крају је превагу однео други концепт. За произвођаче су сматрани сви радници у државним, односно друштвеним предузећима, као и сељаци организовани у сељачке радне задруге. Индивидуално сељаштво је такође потпадало под овај појам, али под условом чланства у општим земљорадничким задругама. (Срњић, 1958: 406-407) Ипак, занимљиво је истаћи и нешто што одудара од концепта социјално-економског бикамерализма у овом случају. Ради се о сразмери поменутих група које су бирале представнике у ово веће. Из суревњивости према најбројнијем, сељачком слоју становништва које је чинило више од две трећине укупне популације, режим је морао да избегне критеријум сразмере.³ Да би се избегло овакво, чисто идеолошко оправдање нарушавања сразмере представљања, тадашњи законодавац, коме је је Уставни закон оставио могућност да одабере изборну једначину, позвао се на критеријум економског доприноса индустријских радника у укупном доходу земље, што је уједно било оправдање за њихово својерсно „напредстављање“ у Већу произвођача.

Успут ваља споменути да је приликом одржавања првих избора занатска група припојена индустријској, чиме смо добили само две групе. Прва је обухватала раднике и службенике запослене у индустрији, рударству, шумарству, грађевинарству, транспорту, трговини, угоститељству, комуналној делатности и занатству, а друга земљораднике који су чланови земљорадничких задруга, као и раднике и службенике пољопривредних добара. (Срњић, 1958: 408-409)

³ Према попису становништва из 1953. године од укупног радноспособног становништва, 66% је радило у пољопривреди, а свега 13% у индустрији и занатству. О овоме опширније видети на: "FNRJ - Aktivno stanovništvo po vrstama djelatnosti", доступно на: http://www.stat.si/publikacije/popisi/1953/1953_2_01.pdf (приступљено 05.07.2018.)

Чланом 28. ст. 2 уставотворац је одредио да се у Веће произвођача бира онолики број посланика колики одговара норми: један посланик на 70.000 произвођачког становништва. Овде је за изборну базу дефинисана произвођачка група. Избор чланова Већа вршен је посредним путем, јер се сматрало да ово право припада групи као целини. На овај начин установљен је својеврсан делегатски систем, где су нижерангирана већа произвођача (општинска, среска, покрајинска, републичка) слала представнике у вишерангирана већа. За изборну јединицу одређен је изборни срез који се састојао из подручја привредних организација одговарајуће групе на простору једног или више административних срезова на подручју федералне јединице. За избор посланика за Веће произвођача била су предвиђена посебна изборна тела састављена од произвођача изабраних по изборним окрузима у оквиру сваке групе, с тим што свако гласа сразмерно броју гласова које је добио. Кандидовање се имало вршити на зборовима бирача, који се организују у привредним организацијама или преко групе грађана (иако је фактички читав политички живот био у миљеу једне партије). Иначе, основни задатак збора бирача било је кандидовање. Збор бирача чине сви радници и службеници запослени у једној привредној организацији. У земљорадничким задругама, сви чланови задруге, као и чланови њихових домаћинстава, радници и службеници задруге. (Срнић, 1958: 414-422)

Када говоримо о овлашћењима овог дома, можемо констатовати да су она била прилагођена његовој сврси и функцији. Она се могу груписати у три целине. Први, најважнији сет овлашћења, коју обавља на посебним седницама, чине сви послови везани за привреду, финансије, социјално осигурање и рад. Као најважнији, истичу се утврђивање савезног друштвеног плана и савезног буџета. По овим питањима домови су потпуно равноправни и ако се не постигне сагласност о коначном тексту ни уз помоћ паритетне комисије, коначан арбитар је народ. (Уставни закон о основама друштвеног и политичког уређења ФНРЈ, 1953: чл. 34-39)

Другу групу чине послови најважнијих избора и разрешења, нпр. Председника Републике, чланова Савезног извршног већа итд, које спадају у обавезни делокруг и које обавља на заједничким седицама са Савезним већем. (Уставни закон о основама друштвеног и политичког уређења ФНРЈ, 1953: чл. 36) Поред овога, постојао је и факултативни делокруг, који се тицао доношења декларација и резолуција.

У трећу групу, спадају она питања која спадају у њену искључиву надлежност, у којој оно иступа као нека врста социјално-економског савета.

Након свега неколико година примене Уставног закона и својеврсног експериментисања са новим друштвеним системом, владајућа партија, у међувремену преименована у Савез комуниста Југославије, сматрала је да су нови самоуправни односи однели коначну победу у друштву и да то треба вализовати доношењем новог устава.

И новим уставом задржано је постојеће решење у корист вишедомности. Наиме, у периоду важења поменутог Уставног закона, ФНРЈ је имала два дома, али у оквиру Савезног већа, као доњег дома, постојало је и Веће народа, које је

као горњи дом фигурирало по ранијем Уставу из 1946. године. Ову, несвакидашњу врсту дводомности, у којој је у оквиру доњег дома постајала посебна организациона јединица, на коју је сведен некадашњи горњи дом федералног типа, додатно је закомпликовао нови Устав из 1963. године. Ново решење је требало да представља разраду модела социјално-економског бикамерализма. Ако је у периоду од 1953-1963. године, Југославија имала други дом економског типа, нешто налик на привредни парламент, новим уставом предвиђено је да други дом буде социјално-економског типа. Поред Савезног већа као општеполитичког и општепредставничког, уведена су и већа радних заједница. Занимљиво је то да је уместо јединственог другог дома економског типа какво је било Веће произвођача, уведено четири већа – Привредно, Организационо-политичко, Просветно-културно и Социјално-здравствено. (Марковић, 2011: 136) Савезно веће је као и до тада представљало веће делегата и грађана у општинама и републикама, док су остала четири већа била већа радних људи у радним заједницама. (Устав СФРЈ, 1963: чл. 165-166) Из овога се види да су ова већа имала сличну улогу као и њихов претходник – Веће произвођача. Свако веће имало је по 120 посланика.

Што се тиче делокруга надлежности, треба истаћи да Савезно веће потпуно равноправно заједно са Привредним већем расправља и доноси законе из области привреде и финансија и доноси друштвене планове Југославије. (Устав СФРЈ, 1963: чл. 174) Из овога се може извући закључак да је Привредно веће добрим делом преузело надлежности некадашњег Већа произвођача, тако да га можемо донекле окарактерисати као једну врсту привредног парламента, онаквог какав је замишљен још у Вајмарској Немачкој.

С друге стране, Савезно веће равноправно са Просветно-културним већем претреса питања од интереса за радне заједнице из области просвете, науке, уметности и других области културе, физичке културе, као и друга питања из тих области, затим доноси законе и друге акте у тим областима. (Устав СФРЈ, 1963: чл. 175)

Чланом 176. Устава предвиђено је да заједно са Социјално-здравственим већем, Савезно веће равноправно претреса питања из области здравства, социјалног осигурања, као и других питања из области социјалне политике, и друга питања из тих области, затим доноси законе и друге акте у тим областима. И коначно, оно заједно са Организационо-политичким већем одлучује о питањима из области друштвено-политичког система и из других области из надлежности Скупштине, осим питања која према овом уставу спадају у равноправни делокруг других већа или у самостални делокруг ког другог већа, доноси законе и друге акте, уколико то не спада у равноправни делокруг других већа или самостални делокруг Савезног већа, доноси савезни буџет и завршни рачун. (Устав СФРЈ, 1963: чл. 177) Из овога се види да су претходна три већа „специјализована“ за разматрање законских предлога и одлучивање о питањима из свог ужег делокруга, док је четврто, Организационо-политичко веће, уведено како би покривало све остале области друштвеног и политичког живота. Тиме је уставотворац отклонио сваку недоумицу у погледу природе другог дома (у овом случају више других домова).

Веће народа задржано је и по овом уставу, као посебно организационо тело у оквиру доњег дома, Савезног већа.

Закон се сматра донесеним кад је усвојен у истоветном тексту у оба већа која, с обзиром на врсту питања, одлучују о њему. Ако се о тексту предлога не постигне сагласност у оба тела и након два претреса, приступа се формирању заједничке комисије, која треба да преброди сукоб. Ако ни она у томе не успе, о предлогу се одлучује на заједничкој седници оба већа. Ако се ни ту не постигне сагласност, питање се скида са дневног реда и не може поново dospети у процедуру у наредних шест месеци. (Устав СФРЈ, 1963: чл. 188) Међутим, ако се ради о друштвеном плану Југославије или савезном буџету, у случају да не може да се превазиђе сукоб домова, они се распуштају, а друштвени план, односно буџет, сматрају се донесеним у тексту који је изгласан у Савезном већу. Наравно, новоизабрана већа могу те акте изменити. (Устав СФРЈ, 1963: чл. 189) Овим решењем донекле је нарушено начело потпуне равноправности домова које провејава из горепоменутих чланова.

Иначе, трансформацијом Већа произвођача, као горњег дома економског типа у којој није представљен целокупан народ у четири већа социјално-економског типа, желело се да други дом постане право социјално-економско, а не само привредно веће. Може се рећи да је наша земља први пут увела бикамерализам социјално-економског типа у пуном обиму.

Међутим, социјално-бикамерални концепт који је уведен Уставним законом из 1953. године, а разрађен и усавршен Уставом из 1963, није дуго трајао у нашој уставно-политичкој пракси. Наиме, новим Уставом СФРЈ донетим 1974. године, овај модел је напуштен. То се догодило из разлога што су у периоду важења претходног устава, низом амандмана, бројне надлежности прешле из делокруга федерације у делокруг федералних јединица. Нпр. надлежности које су имала ранија већа Савезне Скупштине, као што су Привредно, Социјално-здравствено и Просветно-културно веће, прешла су у руке република и аутономних покрајина, па стога није више било потребе да она фигурирају у саставу савезног парламента. (Кулић, 1977: 88-89) Оваква пракса само је финализована 1974. године, када је Југославија новим уставом вратила други дом федералног типа, сада именованим као Веће република и покрајина. (Устав СФРЈ, 1974: чл. 284) Чини се да је федерално-бикамерални концепт однео победу над до тада двадесет година примењиваним социјално-бикамерални концептом, превасходно из разлога фаворизације националног питања, односно питања односа између федерације и федералних субјеката.

Закључна разматрања

Проучавајући феномен бикамерализма у српском и југословенском политичком и правном животу, може се извући следећи закључак. Ова појава постојала је више на нивоу теоријских расправа при изради српских устава, а практично је ушла у наш политички живот само два пута, 1901. године и 1931.

године. Ако је до 1946. године дводомност била изузетак, од тада она постаје нераздвојни чинилац нове југословенске државе. У новом поретку, сматрана је једним од најважнијих гараната равноправности народа и република. Међутим, у једном периоду друге Југославије, између 1953-1974. године, наша држава се први и једини пут у историји сврстала у ред држава које имају други дом социјално-економског типа. Иако је тадашњи једностраначки идеолошки миље погодовао развиту оваквог типа дводомности, јасно је да поред националног питања и сепаратизма појединих република, он није имао изгледа да успе. Чињеница да се код нас појавио под окриљем тоталитарног режима не може га у потпуности дискредитовати, из разлога што је примењиван само у једном периоду недемократског раздобља, а не током читавог његовог трајања. Можда су услови за примену овог концепта у Србији данас много бољи, преваходно због мање сложене етно-конфесионалне структуре државе. С друге стране, социјално-бикамерални модел може представљати начин за превазилажење вечитих политичко-идеолошких подела, својствених за српски политички систем.

На крају, ваља истаћи да идеја социјално-економског бикамерализма и уопште социјално-економског представљања, можда није само плод неких превазиђених тоталитарних режима. То је и потреба савременог друштва, које је презасићено дневно-политичким размирицама и политичким трвењима и поделама уопште, жели да буде квалитетније представљено у највишем законодавном телу. Уосталом, како се у свету, захваћеном великим економским и политичким превирањима, јавља све већи број нестраначких влада, можда се може очекивати да се „вирус“ нестраначја пренесе и на поље законодавних органа, ако не у потпуности, оно бар кроз постојање горњег дома социјално-економског типа.

Литература:

1. Velimirović Nikolaj (2001): *Srpski narod kao Teodul*, Evro, Beograd
2. Gray Albert (1928): *Second Chambers, Journal of Comparative Legislation and International Law*, Cambridge University Press on behalf of the British Institute of International and Comparative Law, Cambridge, Vol. 10, No. 1, pp. 139-141
3. Ilić Dušan (2016): *Ideja socijalno-ekonomskog bikameralizma u srpskom i jugoslovenskom pravu, master rad*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd
4. Srnić Ivanka (1958): *Drugi dom u predstavničkim telima, doktorska disertacija*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd
5. Kulauzov Maša (2006) *Strani uticaji na razvitak ideje o dvodomnom narodnom predstavništvu u ustavnom sistemu Srbije, magistarski rad*, Pravni Fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad
6. Kulić Dimitrije (1977): *Promene u ustavnom sistemu Jugoslavije od ustava SFRJ 1963. godine do ustava SFRJ 1974. godine*, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, Niš
7. Lubarda Branko (2015): *Uvod u Radno pravo sa elementima Socijalnog prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd

8. Marković Ratko (2011): *Ustavno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd
9. Mitrović Čedomil i Brašić Miloš (1937): *Jugoslovenske narodne skupštine i sabori, predgovor Stevana Čirića*, izdanje Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije, Beograd
10. Petrov Vladan (2010): *Parlamentarno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd
11. Rajs Arčibald (2014): *Čujte Srbi, čuvajte se sebe*, Dobra knjiga, Beograd
12. Seligson Harry (1954): *An Evaluation of the Economic Council of France, The Western Political Quarterly*, University of Utah on behalf of the Western Political Science Association, Salt Lake City, Vol. 7, No. 1, pp. 36-50
13. Stefanović Mladen (1984): *Zbor Dimitrija Ljotića*, Narodna knjiga, Beograd
14. Frankel Emil (1922): *Germany's industrial parliament, Political Science Quarterly*, The Academy of Political Science, New York, Vol. 37, No. 3, pp. 472-485
15. Fridrih Joakim Karl (2005): *Konstitucionalna demokratija – teorija i praksa u Evropi i Americi*, Cid, Podgorica
16. "FNRJ - Aktivno stanovništvo po vrstama djelatnosti", dostupno na: http://www.stat.si/publikacije/popisi/1953/1953_2_01.pdf, pristupljeno: 05.07.2018.

Документи:

1. Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ (1953), Službeni list FNRJ, godina IX, broj 3, Beograd
2. Ustav SFRJ (1963), Službeni list SFRJ, godina XIX, br. 14, Beograd
3. Ustav SFRJ (1974), Službeni list SFRJ, godina XXX, br. 9, Beograd
4. The United States Constitution (1787): The Constitutional Convention, <http://www.house.gov/Constitution/Constitution.html>

ANNEX OF THE DISCUSSION ON THE ESTABLISHMENT OF THE SOCIO-ECONOMIC PARLIAMENT IN SECOND YUGOSLAVIA

Summary: The work primarily has the task of trying to answer the question of whether Socialist Yugoslavia was in the period from 1953-1974. one of the few countries that had a socio-economic national parliament. There will also be a few words about the short history of the idea of socio-economic bicameralism in Serbia that preceded its inclusion in constitutional and parliamentary life in a period of the existence of the second Yugoslavia. Of course, even this phenomenon can not be separated entirely from the then official ideological paradigm, but the aim of this paper will be to look at this constitutional and legal phenomenon from a broader context. This should enable us to look at it beyond the ideological frameworks and possibly come up with some new solutions that could improve the structure, and therefore the functioning of the modern Serbian parliament.

Key words: Parliament, Social-economic bicameralism, Councils in socialist Yugoslavia, non-party assembly

